

KÕLBLUS- JA ÕIGUSNORMIDE VASTASTIKUSEST SEOSEST

ARMAS KULDSEPP,
Eesti NSV teeneline õpetaja

Mie ühiskonnas kujunevad välja järjest soodsamad tingimused isiksuse iga-külgeks arenemiseks. Selle ühiskonna seadus on kõigi hoolitsus igaühe ja igaühe hoolitsus kõigi hüvangu eest. Järjest suureneb meie elus k õ l b e l i s t e põhimõtete osatähtsus ning laieneb m o r a a l s e teguri mõjusfäär, kusjuures vastavalt väheneb inimvahekordade administratiivse reguleerimise tähtsus. Hüljanud ekspluataatorite klassi-moraali, vastandavad kommunistid vana maailma egoistlikele vaadetele ja kommetele k o m m u n i s t l i k u m o r a a l i, milles sisalduvad aastatuhandete jooksul väljakujunenud põhilised üldinimlikud kõlblusnormid.

Kommunistlik kõlblus rikastub järjest. Ometi peab ka arenenud sotsialistliku ühiskonna poliitiline süsteem silmas kodanike reaalsete õiguste ja vabaduste ühendamist nende kohustuste ja vastutusega ühiskonna ees. Kuigi erinevalt õigusnormidest ei ole moraalnormid üldjuhul seaduses fikseeritud ning nende täitmist ei tagata riikliku sunniga, on kommunistliku kõlbluse põhiprintsiibid sedavõrd üldhaaravad ja enesestmõistetavad, et nad kattuvad sisuliselt 7. oktoobril 1977 kehtestatud Nõukogude konstitutsiooni õigusnormidega.

Meie kaasaegne ühiskond on seaduspärane etapp teel kommunismile, kvaliteedilt kõikidest olnud ja olevatest kõrgem. Siiski allub temagi dialektika põhiseadustele, kaasa arvatud vastandite ühtsuse ja võitluse seadus. Tänapäeva elus on veel jätkuvalt vastuolusid, mille lahendamiseks oleme sunnitud vaeva nägema. Lubatagu siis järgnevalt jagada mõningaid tähelepanekuid ja arvamusi

kõlblus- ja õigusnormide vastastikusest seosest ning inimeste, esmajoones noorte kõlblus- ja õiguskasvatusest.

NSV Liidu kodanikele on tagatud õigus t ö ö l e. Neil on õigus saada garanteeritud tööd koos tasuga vastavalt tehtu hulga ja kvaliteedile, õigus valida elukutset, tegevus- ja tööala vastavalt kutsumusele, võimetele, kutsealasele ettevalmistusele ja haridusele ning arvestades ühiskonna vajadusi. Samal ajal on iga NSV Liidu kodaniku kohus ja auasi vastutustundlikult töötada tema poolt valitud ühiskondlikult kasulikul tegevusalal ning kinni pidada töödistsipliinist. Tööst kõrvalehoidmine ei sobi kokku meie elukorralduse põhimõtetega. Õigus tööle ning kohustus töötada on meie moraalkoodeksi algus ja lõpp, kuna nendel põhiprintsiipidel rajaneb õieti iga töövõimelise täiskasvanu käitumine.

Teatavasti kujundavad moraalinorme sotsiaalse grupi huvid, millest lähtudes keelatakse indiviidi käitumise ja tahte valdkonnas kõik grupele kahjulik ning ergutatakse sellele kasulikke tegusid. Moraal muutub koos huvide muutumisega, mispärast kujutus kas või headusest ja kurjusest võib eri ajajärkudel vastandlikkusele erineda.

Olin palju aastaid õpetajaks noorukitele, kelle vanusegruppi kuulusin ise aastat 40—45 tagasi. Kui kolmekümnendate aastate gümnaasistide esimese koolipäeva jutuajamistes pärast suvevahe-aega oli peamine see, kus ja kuidas keegi oli p u h a n u d, siis kuuekümnendatel-seitsmekümnendatel oli ja on ka uue kümnendi esimesel aastal keskkooliõpilaste huvikeskmes see, kus ja kuidas keegi on suvevaheajal t ö ö t a n u d. Need, kes minu nooruspäevil puhkamise asemel lauavabrikus või ehitusplatsil tööd murdes järgmiseks kooliaastaks õpiraha teenisid, ei rutanud oma suvepäevadest jutustama, kuna toonase moraali järgi oli kangem see, kes teiste töövaevast elada oskas. Nüüd eelistavad vaikida need üksikud, kes vaheaja peamiselt pikutades mööda on saatnud. Muidugi ei tule eelnevast teha lihtsustatud järeldusi, nagu veetnuks meil kodanlikul ajal kõik vanemate klasside õpilased suvevaheajaga üksnes logeldes ning lõbutledes, või jälle, nagu töötaksid tänapäeva noored ainult kõrgest teadlikkusest või nagu ei vajaks nüüdisaja õpilane üldsegi suvepuhkust, lõdvestust ega lõbu. Ometi ei saa meile jääda märkamatuks, et väga lühikese aja jooksul, aga ühiskonda põhjani haaranud ümberkujunduste tulemusena on vähemalt suure osa noorte huvid ja nendega koos suhtumine töösse oluliselt muutunud.

See mõistagi ei tähenda, et tänapäevakoolis ei olegi t ö ö p r o b l e e m i. Ka meie ühiskonnas, sealhulgas perekonnas ja tulevase kodaniku kasvatamisel vahest kõige otsustavamaks lüüs, kohustuslikus keskkoolis, on vastuolu kahe printsiibi — õigus tööle ja kohustus töötada — vahel.

Käesoleva kirjutise eesmärk ei ole põhjalikumalt analüüsida, miks osa lapsi, noori ja täiskasva-

nuidki ei oska ning isegi ei taha tööd teha. Oma põhjused sellel loomulikult on, kusjuures objektivsete (võimalus ära elada tööd tegemata või mis veelgi halvem — tööd narrides) kõrval on ka subjektiivseid, millest nähtavasti kõige kurjem on see, et last ei õpetata maast-madalast jõukohast tööd tegema.

Kasvatusteadlased on kindlaks teinud, et iga tarviliku harjumuse kujundamiseks, äraõpetamiseks ja -õppimiseks on teatud sobivaim aeg, millal õpilane õpetaja abiga pisima vaevaga positiivse pruugi omandab. Nõnda on väidetud, et väikelapse moraalne kasvatamine peab algama esimeste hügieeniharjumuste õigeaegsest kujundamisest. Kui laps on võimeline ennast ise riidesse panema ja lahti rõivastuma, siis peab ta seda ka tegema. Kui ta aga suudab juba midagi kogu perekonna huvides ära teha (koristada tuba, tuua puid, käia poes jms.), siis peab ta neid töid sooritama täieõigusliku ja ka täiesti konkreetseid kohustusi kandva perekonnaliikmena.

Lihtne, eks ole? Aga sellest häda tihti alguse saabki, et peame lihtsaid kõlbelsi tegusid nii endastmõistetavaks, et arvame need iseenesest arusaadavaks ka lastele. Paraku just algelisi tõesid paljud lapsed ei tunnegi. Laps teeb sageli halba mitte sellepärast, et seda on talle õpetatud, vaid et teda pole õpetatud head tegema.

Tuntud nõukogude pedagoog Vassili Suhhomlini kirjutas, et kogu meie elu on piiritletud lihtsate reeglitega. Me peame neist lastele rääkima ning harjutama neid täitma. Laps peab maast-madalast püüdma omastele ja kõikidele inimestele head teha, nendele rõõmu valmistada; taipama, millal appi minna, millal kaastunnet väljendada, aga ka seda, millal vaikida, et inimese hingehaava mitte puudutada. Au ja väarikus olgu juba lapseas arusaadavad mõistened.

Last tuleb niiviisi õpetada, et tal tekiks eneseharimise soov, ning kasvatada nii, et temas ärkaks enesekasvatuse püüe. Veel rõhutab Suhhomlini, et lapsi tuleb harjutada viima alati alustatud töö lõpuni, tegema seda mitte kuidagimoodi, vaid ainult hästi, mitte iial veeretama oma tööd teiste kaela ega ära kasutama teiste inimeste töövilja, abistama vanu, nõrku ja üksikuid, sõltumata sellest, kas need on lähedased või võõrad. Iial ei tohi lükata homsele seda, mida saab teha täna. Et süda oleks rahulik, tehtagu täna kas või natukegi sellest, mis tuleb teha homme.

Eksivad vanemad, kes hoiavad oma lapsi eemal tööst, õigustades ennast sellega, et lastel on kõik alles ees, jõuavad veel ka tööd teha... Juba kooli tulles ei viitsi sellise «kasvatusega» lapsed sagedasti täita igapäevaseid kooliülesandeid. Kui ema-isa lubavad lapsel rahuldada kõiki soove ning loobuvad tema kapriiside pärast oma õigustest, siis ongi loodud alus egoisti kujunemisele.

Tänapäeval leiab õpilane õppevaheajaks raskusteta päris tasuta rakendust (õpilasmalevas, teeninduses, maaparanduses, transpordis, sides jne.). Mõni teenib poolteise suvekuuga paarsada rubla ja enamgi. See on suur raha. Perekonnas, kus laste kasvatamisel ei mõeldaks mitte ainult tänasele päe-

vale, vaid osatakse näha ka perspektiivi, peaksid poeg ja tütar teenitud raha panema perekonnakassasse, nagu isa ja emagi. Õiged vanemad ei teeni ju palka üksnes isiklikuks tarbeks, vaid perekonna vajaduste katmiseks. Miks tohivad lapsed olla erand, mõelda vaid oma soovide rahuldamisest? Loomulikult ei keela vanemad tubli pojal või tütre võtta ühisest kassast raha ka isiklikuks tarbeks, kuid kahjuks on küllaltki levinud tava, mille järgi vanemate teenitud raha on meie raha, lapse teenitu aga minu. Selline suhtumine silutab vaid teed egoismile, mida lisaks teistele inimestele just vanemad ise hiljem kõige valusamalt tunda saavad.

Lihtsad kõlbelsed teod, ent kui tihti jätame need tarviliku tähelepanuta! Tädi tuli külla ja tõi Teedule tahvli šokolaadi või kotikese apelsine. Kas Teet pakkus tädile, isale, emale, õekesele ka või pistis kõik ainult oma suhu? (NBI Algul kadus Teet kuskile nurga taha ja sõi üksinda seal, aga nüüd teeb ta seda juba teiste silmade all.) Kas meid pani mõtlema I klassi poiss, kes lahkus kooli raamatukogust alati viimasena, kui klassikaaslased olid käratsedes ja rüseldes ukse vahelt välja pääsenud? Ta tegi raamatutädile viisaka kraapsu või kummar-duse ja läks siis, ust tasa enda järel sulgedes. See poiss ju häbenes olla viisakas, hea, südamlik! Miks vastavad poisid küsimusele «Missuguseks inimeseks sa tahaksid saada?» tavaliselt, et tugevaks, mehiseks, targaks..., aga mitte lihtsalt heaks? Miks on meis juba varasest noorusest alates nii palju kalkust? Aina kasvava koolitarkuse kõrval on möödapääsmatult tarvis tunde kasvatust.

Ma ei saa rahulikult pealt vaadata, kui bussi esimestel lõsutatud 5—6-aastased lapsed, kes õues ja tänaval jõuavad tundide kaupa väsimatult ringi trööbata, linnaliini bussis istuvad aga «täie õigusega», ning vanemad, sageli vanavanemadki seisavad nende kõrval «auvalves». Kujutan ette, kuidas aastate möödudes nendest mugavatest tugitoolidest turgutust saanud egoistid oma vanematele pähe istuvad.

Kogu nüüdisaegse kasvatustöö põhiülesandeid on kujundada õpilane selliseks kodanikuks, kes tunnetab niihästi oma õigusi kui ka kohustusi. Kuigi see võib tunduda ootamatuna ja üllatavana, seisame ometi ühiskonnas, kus kohusetruu töö kõigi hüvanguks on üldtunnustatud käitumisnorm, küllalt sagedasti silmitsi probleemiga, et õpilane, tulevane kodanik lihtsalt ei taha tööd teha. Pikaajaline koolikogemus kinnitab, et nende õpilaste arv, kes jätavad oma ülesanded täitmata, mitte ei vähene, kuigi see oleks ühiskonna pideva arengu oodatav tulemus, vaid hoopiski suureneb. Me kogeme seda peaaegu igas tunnis, aga ka nn. ühiskonnakasuliku töö organiseerimisel.

Kuigi parandamatu optimist ja noortesse uskuja, olin hämmastuses, kui möödunud kevadel oma kooli vanemate klasside õpilaste küsitlemisel ligi 30 protsenti vastanuist ei olnud nõus tulema suvevaheajal kahel-kolmel päeval oma vabast ajast uut koolimaja ja selle ümbrust korrastama. Jätame kõrvale mainitud küsitluse analüüsimise (võib-olla oskuslikumalt ettevalmistatud ankeet andnuks ka

positiivsemaid tulemusi), ometi ei saa eespool toodud arvu ees silmi sulgeda.

Küllap oli ka 1977. aastal vastuvõetud koolimääruse ettevalmistamise üks põhjus ikka see-sama tööprobleem. Ilmselt on tegemist väga paljutahulise küsimusega, mille lahendamisel on otsustav osa niihästi kodul kui koolil. Me juba viitasime sellele, et kui kooli tulev laps on kodus omandanud esimesed tööharjumused, läbi teinud moraalkoodeksi aabitsakursuse, siis saab kool (tingimusel, et seal õppe- ja kasvatustöö on vajalikul tasemel) õpilast edasi kasvatada ja arenenud sotsialistliku ühiskonna nõuetele vastavalt eluks ette valmistada.

NSV Liidu konstitutsiooni kohaselt on kõigil meie maa kodanikel õigus haridusele. Selle tagab tasuta õppimine, üldise kohustusliku keskhariduse andmine noortele, kutse-, keskeri- ja kõrghariduse laialdane arendamine sel alusel, et õpetamine seostub elu ja tööga; kogu- ja õhtuõppe teel saadava hariduse võimaldamine; riiklikud stipendiumid ja soodustused õpilastele ning üliõpilastele; tasuta õpikute andmine; võimalus õppida koolis emakeeles; tingimuste loomine iseõppimiseks.

Me ei tulnud tööteemalt vahetult haridusteema juurde mitte tagamõtteta: õppimine ongi ju õpilase ja tulevase kodaniku põhitöö. Kahtlemata on tööõpetuse nädalatundide arvu suurendamine kahelt neljale, õppetöökodade loomine, koolide ja baasettevõtete sidemete tugevdamine kõik vajalik ja ajakohane, kuigi otse midagi uut need abinõud endast ei kujuta. Kooliinimestele meenub kuuekümnendate aastate algus, millal tööõpetuseks eraldati praegusega võrreldes koguni rohkem tunde, nii et õpilased veetsid ühe päeva nädalast koolimaja asemel baasettevõttes. Olen siiski arvamisel, et efektiivsem tee tulevase oskustöölise ettevalmistamiseks viib kutsekooli ja tehnikumi, kuna üldhariduskooli ülesandeks jääb ikka üldhariduse andmine. Sellest mõistagi ei tulene, nagu peaks manuaalse tööõppuse õpetamine üldhariduskoolist hoopis ära jääma — alati on hea, kui inimene oskab tööriista õigesti kätte võtta ja teab, mida sellega peale hakata.

Kui me aga peame silmas õpilaste töökasvatust, siis ei tähenda see minu arvates tingimata ja üksnes nende ettevalmistamist teatud konkreetseks ametiks (autojuhiks, tisleriks, keevitajaks), vaid eelkõige kasvatamist sellisteks inimesteks, kes oleksid valmis kogu elu kohusetundlikult ja distsiplineeritult töötama valitud erialal kogu ühiskonna huvides. Selleks pole mõõdapääsmatult tarvis kord suurendada, kord taas vähendada tööõpetustundide arvu, vaid organiseerida kooli õppe- ja kasvatustöö nõnda, et tulevane kodanik õpiks hoidma ja tugevdama sotsialistlikku omandit, säästlikult suhtuma rahva varasse ning võitlema selle riisumise ja pillamise vastu, vihkama lodevat äraelamist teiste arvel.

Koolis kulgeb töökasvatus kõigepealt õppeaine kaudu. Õpetamise ja kasvatamise ühtsus selles seisnebki, et kasvatamine toimub õpetamise kaudu. Taas esimesel pilgul vägagi lihtne, aga tegelikkuses oi-oi kui keeruline ülesanne igale õpetajale, isegi meisterõpetajale! Äär-

miselt komplitseeritud sellepärast, et esiteks ei kä kaugetki kõik lapsed, kes koolis peavad käima, seal nii nagu tarvis, s. t. iga päev ja iga tund; teiseks seepärast, et sugugi mitte iga õpetaja, kes peab õpetama ja kasvatama, ei tee seda XX sajandi lõpukümnendite kõrgetele nõudmistele vastava efektiivsuse ja kvaliteediga.

Miks ikkagi on meie vabariigi noorte haridus-lembesus suhteliselt madal ja mis tingib olukorra, et õpetajatetuppa lisandub igal aastal ükskõikseid, juba ette pessimistlikke pedagooge?

Eesti oli Tsaari-Venemaal üks kõrgeima haridustasemega piirkondi. Kodanlikus Eestis märkimisväärselt edasimineku ei olnud, $\frac{2}{3}$ lapsi ei jõudnud algharidusest kaugemale. Kuigi areng Nõukogude Eestis on olnud hiiglaslik, on meie orienteeritus haridusele väiksem kui Nõukogudemaa enamikus teistes piirkondades (vt. M. Titma ja P. Kenkmann «Haridus ja ühiskond» koguteoses «Teadus ja tänapäev», Tallinn, 1979).

Küllap on põhjusi mitmeid. Arvatavasti on võimalus praegu veel lähedalt ära elada ka madala haridustasemega neist peamisi. Minu meelest on aga tegev ka mitmete ülimaliste moraalinormide ignoreerimine (nõukogude inimeste suur ühiskondlik kohusetunne, sallimatus ühiskonna huvide rikkumise suhtes, humaansed suhted inimeste vahel ja üksteisest lugupidamine, ausus ja siirus, lihtsus ning tagasihoidlikkus isiklikus ja ühiskondlikus elus, sallimatus ebaõigluse, muidusöömise, ebaaususe, karjerismi ja ahnitsemise suhtes), samuti oma mina kõige kõrgemale ja kõigi ette upitamine.

Rohkete õiguste ja vabaduste kõrval jääb mõnegi inimese vaateväljast eemale konstitutsioonis fikseeritud kohustus hoolitseda laste kasvatamise eest, valmistada neid ette ühiskonnale kasulikuks tööks ning kasvatada nad meie sotsialistliku ühiskonna väärilisteks liikmeteks.

Siinkohal ei saa ma vaikides mööda minna kauaegsest, eriti aga kohustuslikule keskharidusele üleminekuga seoses lausa üleliidulise mastaabi omandanud poleemikast õpilaste koolijõudluse hindamise ümber. Eesti NSV Haridusministeerium püüab sellele vaidlusele punkti panna (vt. A. Aru ja H. Tiits «Keskharidus kõigile noortele!», «Sirp ja Vasar», 25. juulil 1980), kuid ei ole võimalik lõpetada mõttevahetust, korrates veel kord nõuet, mille pärast diskussioon ju käiskil!

Iga õpetaja, kõigepealt aga koolijuht loeb lauset «Õpiedukuse nõue on ja jääb püsima» nõnda viisi: «Iga õpilane peab edasi jõudma», sest niimoodi on teda õpetatud lugema. Kuna aga iga õpilane tegelikult ei jõua edasi ka siis, kui iga õpetaja teekski kõik temast sõltuva, siis ei selgine koolimaja moraalne õhkkond enesepeetuse läbi karvavõrdki. Iseasi, kui jääksime lõpuni siiraks ja ausaks, s. t. teeksime muidugi kõik, mis vähegi võimalik, ja vastavalt tehtule hindaksime ka töö tulemusi. See tähendaks praegu kirjutatava 98—99 protsendi asemel mõnevõrra madalama õpiedukuse fikseerimist, kõrvaldaks aga samal ajal mikrokliimat saastava võltsi kodu (kooli) rahutunde.

Loodan, et mind ei mõisteta vääriti: ma ei palu õpetajatööle hinnaalandust. Õpeta-

jad suudavad palju ja arvan, et rohkemgi, kui nad juba praegu teevad. Muidugi on nad kohustatud tegema kõik, mida vähegi suudavad. Endastmõistetavalt on eesmärgiks maksimaalselt võimalik õppeedukus, ent mitte üle võimaliku. Klassikursuse kordamine annab positiivseid tulemusi vaid üksikujuhtudel, enamasti on see üksnes kulutamise — õpilase, vanemate ja õpetajate tervise kulutamine ning mitte viimases järjekorras riigi raha raiskamine. Viigem lapsed koolitee lõpuni ettenähtud ajaga ja andkem nendele selline tunnistus, nagu tehtud tööga välja on teenitud! Kui mõnes õppeaines ikkagi ei saavutatud rahuldavat hinnet, siis kirjutagemgi mitte rahuldava. Ärgem lisagem sellele igal juhul postskriptumina: õpetaja süü läbi, sest kuigi teinekord on mitterahuldavas oma osa ka õpetajal, igale üheksale kümnest suutis ta siiski vajalikud teadmised anda, kuna need üheksa kümnest töötasid ka ise kaasa teadmiste omandamiseks. Ärgem sedagi unustagem!

Jutt on küll õppetöö tulemuste hindamisest, aga tegelikult räägime siingi kõlblusest, sest on ju a u s u s põhilisi moraalkategooriaid.

NSV Liidu konstitutsioonis loetletud kohustuste hulgas on ka kohustus austada teiste kodanike rahvuslikku väärikust ning tugevdada meie paljurahvuselise riigi rahvuste ja rahvusrühmade sõprust, austada teiste isikute õigusi ja seaduslikke huve, olla leppimatu ühiskonnastavate tegude suhtes, aidata igati kaasa avaliku korra kaitsel.

Üldiselt on eestlane rahumeelne ja salliv inimene, mitte eriti häälekas (kuigi kena lauluhäälega, mille kinnituseks viimanegi laulupidu), tagasi- ja alalhoidlik. Ent puhuti lööb temas välja eneseimeetus, mis võib võrsuda oma eeskujulikult üleslöödud individuaalelamu või aialapi silmitsemisest, suurtest raamatutiraažidest, teatrikülastatavuse kõrgetest näitajatest või millest kõigest veel. Kui aga pilku teritada ja püüda puude tagant ka metsa näha, siis hakkavad silma seigad, mis kuidagi ei vasta meil üldiselt heakskiidetud moraalile. Tuleb välja, et oma toas käiakse sussides (neid on esikus terve virm võimalike külalistegi tarvis), aga kaasmajalistega jagatavas trepikojas võib jala murda... Raamatuid on küll terve seinatäis, aga loetud on neist vaid mõni üksik ja seegi niiviisi, et autori nime ei mäleta ja millest kirjanik jutustas, sellest ei saanud päriselt aru... Teatris sai käidud küll, aga tükk polnud suurem asi ja näitlejate mäng ei meeldinud... Ning üldse pole miski korraldatud nii, nagu peab...

Agas kuidas peab, ei tea isegi, ainult et mitte nõnda, nagu on. Niisiis, teised teevad valesti, käituvad ebaõigesti. Samal ajal kõnnib eneseimetleja ringi reklaamsärgis, millele on trükitud «The United States of America», «Marlboro» või «Milkman», teadmata, mitu osariiki USA-s on või et «milkman» ei ole mingi supermänn, vaid lihtsalt meessoost lüpsja, parimal juhul piimapoodnik. Ta pole kogu elu jookslu suitsetanud ühtegi ehtsat «Marlboro» sigaretti (parem ka, sest just see mark on üks mürgisemaid!).

Kipume mõnikord unustama, et inimeste iseloomustab ammu ajast tähelepanelikkus kaaslaste suhtes, viisakus ja abivalmidus. Mul ei lähe elu lõpuni meelest kaks täiesti vastandlikku

käitumiskursust. Esimesel puhul olin õpilane, teisel õpetaja. Poisikesena sattusin Saaremaale. Maanteel tuli vastu vanamemm, kes eemalt-kaugelt linna poisile «Terel» hõikas. Et ma ehmatusest otsekohe vastugi ei osanud kosta, põletas häbitunne mind veel kaua tagantjärele. Nüüd, mõndagi kogenud koolimehena, olin sunnitud aastast aastasse praegustele poistele ja tüdrukutele tookord vastuandmata teret ette tegema ning ikka ja jälle seletama, et viisakus ei tähenda üksnes teise tunustamist, vaid ka iseenese väärtustamist.

Et kord juba tuli jutt väärtustamisest, siis rõhutan siinkohal sedagi, et mida vähem me teistest teame, mida vähem teame üldse, seda käbedamad oleme teisi halvaks pidama. Meenutame veel kord meie moraalkodeksit, mille järgi kõigi NSV Liidu rahvaste sõprus ja vendlus, leppimatu suhtumine rahvusliku vaenu avaldustesse on kommunismiehitaja põhilisi kõlblusnorme. Püüame avada inimeste silmi ja panna neid nägema, et lakkamatu ja sagedasti mõttetute võitluse asemel oma elutaseme tõstmise eest või väsimatu istumise asemel teleri vastas on inimisiksust sootuks efektiivsemalt rikastavaks alternatiiviks haaravad harrastused, õppimine, lugemine, enesetäiendamine, mis avavad tee vaimsalt rikkale elule.

NSV Liidu kodanikel on õigus ühineda poliitilist aktiivsust ja omaalgatuse arenemist soodustavatesse ühiskondlikesse organisatsioonidesse, osa võtta riigi ja ühiskonna juhtimisest.

V. I. Lenin toonitas Kommunistliku Noorsooühingu III kongressil, et kogu noorsoo kasvamine, haridus ja õpetamine oleks temaks kommunistliku moraali kasvatamine. Kommunistlikku moraali saab aga kasvatada ainult kommunismi ehitamise käigus. See eeldab iga inimese teadlikku ja resultatiivset osavõttu ühisest tööst, mis ongi kommunistliku moraali põhinorme. Pärast NLKP XXV kongressi on saanud meie tegevusjuhendiks seltsimees L. I. Brežnevi sõnad selle kohta, et miski ei üleni isiksust nii nagu aktiivne eluhoiak, teadlik suhtumine ühiskondlikusse kohusesse, nagu see, et sõnade ja tegude ühtsus kujuneb igapäevaseks käitumisnormiks.

Millal on sobivaim aeg õpetada aktiivset eluhoiakut, kasvatada vajadust võtta osa riigi ja ühiskonna juhtimisest? V. I. Lenin on sellele osutanud, rääkides 1920. aastal peetud kõnes «Noorsooühingute ülesanded» praeguse terminoloogia järgi teismelistest, kes peavad kõik oma õppimisega seotud ülesanded korraldama nii, et nad iga päev lahendaksid praktiliselt ühise tööga ühe või teise ülesande, olgugi need lihtsad ja väikesed.

Espool oli juba juttu NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrusest «Üldhariduskoolide õpilaste õpetamise ja kasvatamise ning nende tööks ettevalmistamise edasisest täiustamisest». Selles on säte, mis peab tarvilikuks aktiviseerida õpilaste omavalitsusorganite tegevust. Ka NLKP Keskkomitee ideoloogiaotsus suunab teadlaste tähelepanu sellisele probleemile nagu aktiivse eluhoiaku arendamine kui kõlblise kasvatus tähtsaim ülesanne. Õpilaste kaasamisesse kooli õppe- ja kasvatus töö korraldamisele on suhtutud erinevalt. Prae-

guseks on umbusk selle progressiivse kasvatusmeetodi efektiivsuse suhtes hakanud kahanema, mitmetes koolides aga on saavutatud õpilasomavalitsuse arendamisel juba märkimisväärsed tulemusi.

Meie pidevalt arenevas ühiskonnas suureneb kooli kasvatuslik funktsioon. See esitab kõrgendatud nõudeid õpetajatele kui kasvatajatele ja noortejuhtidele. Analüüsides partei järjekordse kongressi eel igakülgselt oma tööd, toonitagem, et pedagoogi ideelis-kõlbeline pale, tema eluhoiak ja ühiskondlik aktiivsus on tähtsamaid tingimusi õpilase isiksuse kujundamiseks. Me räägime rohkesti õpilaste enesekasvatusest. Täpselt niisamuti kui permanentse eneseharimise vajadus, käib enesekasvatuse vajadus pedagoogidegi kohta. Nõue, mille nüüdisaeg meile kõigepealt esitab, on tulevaste õpetajate kasvatusalase ettevalmistamise parandamine ja juba töötavate õpetajate kasvatusalaste teadmiste ja oskuste rohendamise.

Tänapäeva õpetajal peab õppeaine vahendamise oskuse kõrval olema ka oskust kujundada oma kasvandikes kommunismiehitaja omadusi, kasvatada neid aktiivseiks ühiskonnaliikmeiks. Me teame, et see ülesanne on realiseeritav üksnes tegevuse läbi. Siit siis nõuegi: osata organiseerida noori, suuta panna nad eesmärgistatult tegutsema. See on suur kunst, mille omandamise eeltingimusteks on usk laste ja noorte võimetesse, veendumus, et neid on võimalik väga tulemuslikult töösse rakendada, ning soov pühenduda jäägitult tulevase Nõukogude kodaniku kasvatamisele.

Ees ei oota kerge töö. Nagu ennast arstikutsele pühendaja ei tohi peljata valu ega verd ning peab juba ette arvestama, et kogu edasine elu seisab abivajajate teenistuses, nõnda peab ka õpetajaks pürgija olema valmis taluma lakkamatut närvipinget, ikka ja jälle sündivaid kokkupõrkeid ja konflikte, pidama enesestmõistetavaks, et temagi ei saa küsida ajast, vaid peab nagu kolleeg meedikki olema alati valmis täitma oma ülesandeid.

Õpilasomavalitsuse asjalik organiseerimine eeldab just selliseid õpetajaid ja kasvatajaid, sest kuigi kool on õpilaste ja õpetajate ühine töökoht, on siin niihästi algatajaks kui ka juhtivaks jõuks ikka õpetaja. Isiksust suudab kujundada vaid see, kes on ise isiksus. Koolitööle peab leidma ja ette valmistama senisest põhjalikuma valikuga noori inimesi, praegusest tunduvalt arvukamalt noormehi; neid peab kasvatusoskuste omandamise osas treenima hoopis mitmekülgsemalt. Kuna õpetaja nagu arstki hoiab piltlikult öeldes käte vahel tuksuvat elu, kas ei peaks temaltki studiumi lõpul ja tegeliku töö alguses võtma ametivannet?

Arenenud sotsialistlik ühiskond on küpsete sotsialistlike ühiskonnasuhete ühiskond, kus kõigi klasside ja sotsiaalsete kihtide üksteisele lähenemise, kõigi rahvuste ja rahvusrühmade juriidilise ja faktilise võrdsuse ning nende vennaliku koostöö alusel on kujunenud uus ajalooline inimeste ühendus — nõukogude rahvas. Nõukogude rahva edasise õnne ja heakäekäigu nimel on meie tähelepanu keskmes järjekindlalt ka inimestevahelisi suhteid reguleerivad moraaliküsimused.